

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

het aanvallen van de verinnerlijkte ander via het eigen lichaam. Dan het hervinden van de eigenheid (de ›reclaiming‹-fantasie) ten opzichte van als intrusief beleefde anderen. Als derde de almachtsfantasie van de zelfcreatie. Deze fantasie zegt in feite: ik had je — moeder — niet nodig: ik heb mezelf helemaal gemaakt. We zeggen wel eens: ›Het lichaam is je gegeven.‹ Lemma stelt: ›Al onze pogingen het lichaam te veranderen geven uiting aan de behoefte ons lichaam te vormen naar onze eigen specificaties, niet die van de ander.‹ Achter deze fantasie gaat afgunst vanwege het creatieve lichaam van de moeder schuil.

Het hoofdstuk over Body Dysmorphic Disorder — die ze opvat als een stoornis in het narcistische spectrum — is een must voor iedereen die in de praktijk te maken heeft met over hun uiterlijk tobrende patiënten. Daarbij wijst ze op een belangrijk kwalitatief onderscheid als het tobben extreem wordt en in zelfhaat uitmondt. In het eerste geval, als het bij tobben blijft, is het interne object afwezig of ondoorzichtig, zoals bij Greens concept van de ›dead mother.‹ Bij de tweede groep, waarin de zelfhaat overweegt, is het innerlijk object meer intrusief en vijandig: als een vervormende spiegel.

Lemma gebruikt in haar zeer leesbare en levendige boek naast de ›usual suspects‹ (Freud, Lacan, Bick, Anzieu), ook films (Cronenberg), literatuur (Mary Shelley met het door haar gecreëerde monster van Frankenstein), de kunst van Orlan en Stelarc en antropologisch onderzoek. Het is voor haar zonneklaar dat lichaamsveranderingen op zich geen pathologie vormen, zeker niet als ze ingebed zijn in een culturele praktijk die uiting geeft aan een groepsidentiteit.

Het enige dat aan dit boek ontbreekt, is het lichaam dat in stilte gesneden en bekrast wordt: de meer verborgen zelfbeschadiging waar therapeuten in de praktijk zo mee worstelen. Het is maar een klein tekort in een verder rijk boek, want veel van de theorie die Lemma ontvouwt, is ook van toepassing op snijdende patiënten.

Een nieuw structureel model?

Bespreking van

A.P. Tom Ormay (2012). *The social nature of persons — One person is no person*. Londen: Karnac Books. ISBN 978 1 85575 772 1, 321 pp., £ 23,99

RONNY VANDERMEEREN

Het voorwoord van Earl Hopper bij *The social nature of persons* geeft ons wat meer informatie over de figuur van Tom Ormay, de auteur van het boek. Hij groeide op in Hongarije en maakte daar de communistische machtsovername mee na de Tweede Wereldoorlog. Na twee jaar ingenieursopleiding schakelde hij over naar een filosofiestudie die werd onderbroken door de mede door hem georganiseerde Hongaarse opstand, tegen de Sovjetinterventie in 1956. Ormay vluchtte en belandde in Engeland, waar hij zijn studie filosofie voltooide en later ook tot psychoanalytisch psychotherapeut werd opgeleid. De afgelopen dertig jaar was hij actief als groepsanalyticus. Ormay keerde in 2000 terug naar Hongarije en is momenteel hoofdredacteur van het tijdschrift *Group Analysis*.

Ormay richt zich niet op een afgelijnd aspect van het psychisch functioneren, maar wil een nieuwe, alomvattende visie brengen op de oorsprong en aard van de psyche. Alles draait rond Ormay's centrale stelling: ›Eén persoon is geen persoon.‹ Ormay brengt een vooral theoretische studie van het sociale onbewuste en het sociale deel van de persoonlijkheid, dat hij ›nos‹ noemt. Met een klassiek structureel model zijn volgens hem sociale fenomenen niet op een dieper niveau te analyseren. Hij vangt de klassieke indeling id-ego-superego door een nieuwe: id-ego-nos. Het deel van het superego dat het geïnternaliseerde beeld van de ouders betreft rekent hij toe aan het ego, en de waarden van onze samen-

leving die door onze ouders worden doorgegeven maken deel uit van het nos.

Drifttheorie legt het verband tussen de persoonlijke ontwikkeling, die van de hele soort en het evolutieproces. Met de objectrelatietheorie schoof de psychoanalyse al wat op in de richting van het ontdekken van «nos».

Maar ondanks de klemtoon op relaties met anderen bleef zij vasthouden aan een egocentreeerde drift. Hoe kan echter het aangaan van een relatie voor de baby het belangrijkste doel zijn indien dit gerelateerd blijft aan een op eigenbelang gerichte drift? De objectrelatietheorie probeerde dit probleem soms te omzeilen door de drifttheorie te laten vallen, zoals bijvoorbeeld Fairbairn deed, maar werd dan inconsistent doordat ze niet langer de volgens Freud noodzakelijke fundering had. De nog latere intersubjectieve richting, met auteurs als Stern en Kaës, kwam uiteindelijk op eenzelfde manier vast zitten volgens Ormay. Het intersubjectieve wordt niet afgeleid van de drift en het concept onderscheidt niet tussen interpersoonlijke relaties en de relatie tot het geheel.

Ormay kijkt vanuit dezelfde redenering naar de groep. Hij onderscheidt twee soorten relaties van het ego: de zelforganiserende relatie van het ego met innerlijke objecten, en de op het zelfbelang gerichte relatie van het ego met andere personen. Een derde soort relatie plaatst hij binnen «nos», namelijk de relatie van een persoon tot een groter geheel, bijvoorbeeld het behoren tot een bepaalde groep. Zonder «nos» blijft de persoon opgesloten in zichzelf. «Nos» komt niet in de plaats van het ego maar met deze theoretische uitbreiding wil hij psychoanalyse en groepsanalyse dichter tot elkaar brengen. Maar daartoe moet Ormay heel wat concepten herdefiniëren. Zo wil hij af van het onderscheid tussen externe en interne wereld omdat «nos» daarin geen plaats heeft. Hij pleit voor een onderscheid tussen fysische wereld, psychische wereld en sociale wereld. Ormay gaat ook dieper in op het concept van het sociaal onbewuste en zet dit af tegen Jungs collectief onbewuste. Mensen leven steeds op drie niveaus tegelijk. We bevinden ons met onze

keuzes zowel op het niveau van het collectieve, met een archetype dat de energie levert om tot actie over te kunnen gaan, als op het niveau van het sociale, met een model of ideaal dat we willen bereiken. Dit tweede is het niveau van het sociaal onbewuste, dat verschilt in iedere maatschappij. Pas daarna zijn we klaar voor het niveau van het persoonlijke of de individuele variatie, omdat we dan weten in welke sociale realiteit we onze keuze maken.

In zijn hoofdstuk over een mogelijke biologische metatheorie verwijst Ormay meermaals naar nieuwe bevindingen vanuit neurobiologisch onderzoek, maar ik had de indruk dat hij zich hier bij momenten op glad ijs begeeft. Zijn referenties op dit vlak zijn ook niet recenter dan uit 1999. Ook maakt hij heel wat uitstapjes naar filosofische literatuur rond wil en intentionaliteit om zijn centrale stelling verder kracht bij te zetten.

Het meest verwachtte ik van het hoofdstuk over «nos» in groepsanalyse, maar ik werd wat teleurgesteld. Ormay blijft erg dicht bij het werk van Foulkes over groepen en vertaalt concepten als de «groep-als-geheel», «groepsmatrix», «veldtheorie» in nos-termen. Hij ziet in het ego een fundamenteel agressieve kracht die gericht is op het maken van onderscheid, op het separeren en op het beschermen van het zelf. Daarnaast poneert Ormay het «nos» als een fundamenteel liefhebbende functie, gericht op het samenbrengen en verenigen. Nos brengt ons in contact met wat we allen gemeenschappelijk hebben; met ego beslissen we waaraan we willen deelnemen. Binnen groepen gaat het dus om het evenwicht hiertussen. Bij verbreking van het ego-nosevenwicht ontstaan er specifieke problemen. Te veel ego maakt de persoon egoïstisch en niet langer gericht op een gedeeld doel. De deur staat dan open voor extremisme dat pretendeert de ontbrekende, gedeelde idealen te kunnen leveren. Wellicht vanuit zijn eigen ervaringen aan de andere kant van het IJzeren gordijn steekt Ormay geregeld een waarschuwend vinger op voor extremisme en dictatoriale tenden-

sen. Te veel nos doet dan weer de persoon oplossen en kan leiden tot masochisme. Ormay sluit zijn boek af met een hoofdstuk over de fenomenologie van het zelf, en met een onvoltooide tekst van Ferenczi uit 1932. Hoewel Ormay zijn nieuwe concept en structurele model uitvoerig bepleit en verdedigt, voelde ik mij na lezing van dit boek niet echt overtuigd. Daarvoor werd er mischien ook veel te weinig klinisch materiaal aangehaald om de nieuwe concepten te illustreren. Ondanks zijn poging tot vernieuwing hanteert Ormay nog vele klassieke concepten (bv. primair narcisme, dynamisch onbewuste) op een manier die lijkt voorbij te gaan aan de herzieningen die daaraan intussen reeds zijn gegeven (Eagle 2011). Maar dit mag er ook weer niet toe leiden dat er weer eens een kind met het badwater wordt weggegooid. Ik houd het «nos»-concept verder in mijn achterhoofd en kijk uit naar verdere uitwerking en toepassing ervan binnen de groepspsychotherapeutische literatuur.

Literatuur

EAGLE, M.N. (2011). *From classical to contemporary psychoanalysis – A critique and integration*. New York: Routledge.

Jobs beproeving en de strijd met innerlijke demonen in de spreekkamer

Bespreking van

Elizabeth Meakins (2012). *What will you do with my story?* Londen: Karnac Books. ISBN 978 1 85575 792 9, 140 pp., £ 16,99

SARA DE VOS

De tot de verbeelding sprekende titel van *What will you do with my story?* doet me

denken aan de vragen die in psychotherapie op me afkomen: «Wat doet u met die aantekeningen?», «Wat denkt u van mij na alles wat ik hier vertelde?» Patiënten proberen in het hoofd van de therapeut te kijken, en creëren via die omweg hun eigen proces. In het geval van Meakins betrof het een patiënte die hiermee haar beperkte basisvertrouwen liet uitschijnen tijdens het eerste gesprek. Meakins schetst hoe ze als pas gestarte psychotherapeute een kans miste om tot een connectie te komen met haar patiënte. Twintig jaar later stelt ze vast dat haar eigen angst bij het beluisteren van het traumatische materiaal haar er te veel toe bracht «te denken» in plaats van «erbij te zijn». Haar patiënte bleef weg na het gesprek.

Het boekje is gevuld met dergelijke herkenbare situaties. De auteur heeft het vaak over de gretigheid van de therapeut om te «doen», om te benoemen, te bedwingen en te verklaren wat we zelf niet kunnen verdragen. Therapeut zijn is voor haar geen expert zijn, niet iets weten wat de patiënt nog niet weet, maar gaat in essentie over het in contact kunnen blijven met de ervaring van het moeizame en onzekere veranderingsproces. Het gaat over het vertrouwen op de eigen onbewuste processen, gevoelstoestanden, het volgen van de eigen rêverie.

De theoretische zoektocht van een beginnend analyticus — ze neemt die van haarzelf als uitgangspunt — kan erg verwarrend zijn door de confrontatie met de veelheid aan theorieën. Maar vooral het zoeken naar een vruchtbare verhouding tot die theorie — en dus tot het niet-weten — kan een moeizaam proces zijn. Ze beschrijft hoe ze zich een weg baande door aanvankelijk de teksten van Jung, later die van Winnicott, Bion, Ogden, Bollas, ... Maar ze steekt niet onder stoelen of banken dat ze vooral schatplichtig is aan Marion Milner. Meakins vermoedt dat de voorkeur van therapeuten voor bepaalde auteurs vooral autobiografisch bepaald wordt, doch ondanks de openhartigheid van haar stijl reveleert ze hierover niets persoonlijks.